

Petki János egyik strófájának forrása

A *Régi Magyar Költők Tára* új sorozatának XVII. század eleji verseket közreadó 1. kötetében (Bp. 1959.) Petki János (1572—1612) poétánk énekei is gazdag filológiai apparátussal kísérve olvashatók. A jegyzetek azonban nem jelzik a *Jaczik az szerenche most szegenj fejimmel...* kezdetű ének 309. lapon található 7. strófájának forrását:

*Elenben viszontag nézd mint hizelkedik,
Policrates kiraly gazdagsagban bizik,
Draga smaragd györöt hal gyomraban lelik,
Azzalis szerenche neki hizelkedik.*

Polykrates samosi tirannus legendás szerencséjének és halálának történetét Herodotos nyomán (Lib. III. Cap. XXXIX—XLIV.) Valerius Maximus *Dictorum factorumque memorabilium libri novem* c. nevezetes műve örökítette meg (Lib. IV. Cap. IX. Externa. V.), s ez lehetett Petki forrása. Az énekszerzőnek mindenképpen a híres példatár járhatott kezében, mert *Az Virtusnak cs Voluptasnak egy massal valo vetelkedesek* c. hosszabb verses művében is felhasználja egyik példáját. (Vö. 321. és 602—603.)

Polykrates gyűrűjének históriája nemcsak Schiller híres balladájában (*Der Ring des Polykrates*) nyert költői feldolgozást; kedvelt motívuma a keleti és nyugati irodalomnak egyaránt. Feldolgozta pl. Hans Sachs (*Historia, Hertzog Policrates zu Samos der Tyrann*), és ez a tárgy a Grimm testvérek által *Die Sage der Frauensande* címen elbeszélte egyik hollandi mondának is. (Vö. August Wünsche: *Die Sage vom Ring des Polykrates in Weltliteratur*. Allgemeine Zeitung. 1893. Beil. 179—180, 185, 188. Idézi: Heinrich Gusztáv: *Német balladák és románcok*. II. Bp. 1911.³ 64.)

A XVII. századi magyar irodalomból Petki mellett idézhetjük még Szepsi Csombor Mártonnak szintén Valerius Maximus nyomán elbeszélte Polykrates-történetét (*Udvari Schola*. Bártfa 1623. RMK. I. 527. 7.) és Szenczi Molnár Albert Polykrates gyűrűjére való több érdekes hivatkozását (*Discursus de summo bono*. Lócse 1630. RMK. I. 594. 43, 65—66, 157—158.)

Kovács Sándor Iván

Hatvany Lajos két látogatása Ambrus Zoltánnál

Az irodalomtörténet számára kétségtelenül fontos emlékiratok értékét erősen csökkentheti nemcsak a szerző szubjektív beállítottsága, hanem az is, ha — bár jóhiszeműen — nem egészen úgy mondja el az eseményeket, amint azok a valóságban történtek. Az évtizedekkel előbb lefolyt események emléke elhalványodik, elmosódik, összefolyik; nem lehet csodálni, ha az emlékezések írója sem tud mindig pontosan beszámolni a régmúlt eseményekről.

Úgy látszik, Hatvany Lajos sem jól emlékszik Ambrus Zoltánnal kapcsolatos élményeire, mint ezt legújabbán megjelent írásából tapasztaljuk. (*Beszélt házak*. Szerk. Hatvany Lajos. Bp. 1957, Bibliotheca. 323 l.; Ambrus Zoltánról 17—20. lapon.)

Hatvany két látogatásról beszél: az egyiket jóval több, mint félszáz, a másikat több, mint negyedszáz év előtt tette Ambrusnál.

Első látogatását 1900-ban tette. Ambrus ekkoriban az „Uj Magyar Szemle” szerkesztője volt. Ezt a folyóiratot dr. Blaskovits Sándor egy rokona támogatásával alapította, s csak addig tudta fenntartani, amíg ezt a támogatást megkapta.

Az „Uj Magyar Szemle”, mely mind tartalmában, mind formájában a „Revue des deux mondes”-ot vette például, megjelenése idején igen nagy feltűnést keltett. „Bámulom lapodat,

milyen magasságban tudod tartani” — írja Gárdonyi Ambrusnak. A kiváló dolgozótársakat — mint a levelezés mutatja — részint Ambrus szólította fel az írásra, részint maguk ajánlották fel munkájukat. Osvát Ernő, a Nyugat későbbi szerkesztője, rendes munkatársa volt a Szemlének, ugyanígy Ignótus is. De nemcsak a már ismert írók műveit fogadta szívesen Ambrus, kiadta a teljesen ismeretlen fiatal írók munkáját is, ha tehetséget látott abban — mint Hatvany példája is mutatja. A cikk megjelenésének történetét maga Ambrus többször így beszélte el:

Mikor a fiatal író a szerkesztő lakásán járt — maga vitte el a cikkét, vagy annak sorsa felől óhajtott érdeklődni — Ambrus, akinek sejtelve sem volt arról, hogy Hatvany a dúsgazdag cukorgyáros fia, megsajnálta a rendkívül sovány fiatalembert, — hadd keressen a szegény éhező bölcsészhallgató egy pár forintot — gondolta, és féleljeszakai munkával kijavította a cikket. Ezt azonban Hatvany — mint az alábbi két levél mutatja — csak a cikk megjelenése után tudta meg. (Az eredeti levelek szövege:)

Szombat

Mélyen tisztelt Uram!

Látogatásom alkalmával mélyen tisztelt Szerkesztő Ur volt oly kegyes megígérni, hogy Maupaszantról szóló könyvismertetésem felől szíves ítéletét velem közölni fogja. Ez ígéretre támaszkodva, bátorkodom mélyen tisztelt Szerkesztő Urat arra kérni, hogy velem — a valószínűleg elutasító ítéletet — közölni kegyeskedjék. Félek ugyanis, hogy a hosszas hallgatást nem a „qui tacet consentire videtur” jelének kell vennem.

Szíves fáradozását hálásan köszönve, maradok

kiváló tisztelettel
Hatvany Lajos *Graz*
Maria-Grün. Sanatorium.

Mélyen tisztelt Szerkesztő Ur!

A Szemle alakjában ma kapom szíves feleletét. Engedje meg mélyen tisztelt Uram, hogy hálás köszönetet mondjak szíves elnézéséért s azért a kegyes fáradozásért, mely cikkemet közölhetővé tette. Majdnem minden sorban ott látom egyengető keze nyomát, mely elsímította a naiv kísérlet szögletes fordulatait és érdekességeit. „Lieber Vater wie hast du dich verändert” kiáltottam fel az egyszerű svábbal, midőn cikkem javított kiadását megláttam!

Hálás köszönettel
maradok
Hatvany Lajos.

Tehát, mint saját sorai tanúsítják: Hatvanynak nem lehetett alkalma tiltakozni az ellen, hogy a kijavított cikk az ő nevével jelenjék meg és Ambrus is aligha mondhatta: „Magának még nincs neve, fiatalembert.” A cikk egyébként H. L. névbetűvel jelent meg a Szemle augusztusi számában.

A szerkesztőség helyére vonatkozóan is téved Hatvany: nem Ambrus lakásán volt a szerkesztőség, hanem az Üllői út 1. számú házban, mint azt egy megmaradt szerkesztőségi levélboríték tanúsítja.

A második látogatás előzménye Hatvany szerint a következő volt: Reinitz Béla operettlibrettót keresett és „kitüntető válaszára Ambrus Türelmes Grizeldisz című novellájára esett, melynek meséjét Heltainak kellett volna versbe pattogatnia”.

A Türelmes Grizeldisz operett-terve még 1908-ban merült fel: a prózai szöveget Ambrus, a verseket Heltai, a zenét Szirmai Albert írta volna. Ambrus meg is írta az első felvonás szövegét, Heltai a verseket; a munka azonban ezzel — valószínűleg mindkettőjük sok másirányú elfoglaltsága miatt — abbamaradt. Reinitz csak sokkal később kezdett ezzel a munkával foglalkozni, akkor, amikor Ambrus már rég lemondott a folytatásáról. Reinitz 1931-ben az általa megzenésített részeket óhajtotta bemutatni Ambrusnak, talán a prózai szöveg folytatásáról is beszélni akart vele. Ezért kereste fel.

Ambrus járt az Üllői úti Valéria-kávéházba, de „írói műhelye” nem itt volt. Reinitz és Hatvany nem itt keresték fel, hanem a Valériával azonos házban lévő lakásán. Előre bejelentett — sőt hónapokkal előre bejelentett látogatás volt, mint ezt Ambrus alábbi levélfoglal-mazványa tanúsítja:

Kedves Báró Url

A múlt héten beteg voltam, most pedig indulok a családommal Lovranába, hogy a mennyire lehet, reparálgathassam az egészségemet. Így csak hazaérkezésem után, augusztus közepe táján remélhetem azt az örömet, amelyet ígér: hogy Reinitz-cel fel fognak keresni.

Kérem, legyen olyan kedves, addig is közölje Reinitz-cel, mennyire örülök rajta, hogy végre hazajött és hogy annyi év múltán viszontláthatom!

Nagyon köszöni a Bródy Sándorról írt megemlékezés szíves megküldését és mind a kettőjüket igaz szeretettel üdvözli

tisztelő híve
A(mbrus)

Hatvany, mint mondja, aggodalmaskodott, milyen fogadtatásban lesz részük „a Bethlen párti író részéről”. Ambrus egyáltalában nem volt Bethlen-párti; sohasem tartozott semmiféle párthoz, de legkevésbé Bethlenéhez, aki rendkívül ellenszenves volt előtte.

Ambrus lakását is tévesen írja le Hatvany és nem jól emlékszik a könyvekre sem: „megrendítő címlapú” könyvei Ambrusnak nem voltak. Tévedés az is, amit — egy nem létező — fényképpel kapcsolatban mond. Ambrus sohasem járt a bajai gimnáziumba, középiskolai tanulmányait a pesti piaristáknál és a budai főgimnáziumban végezte.

Bár az a két eset, amit Hatvany elmond, az irodalomtörténet szempontjából jelentéktelen, mégis alkalmas lehet arra, hogy Ambrusról a valóságnak meg nem felelő képet vigyen be az irodalmi köztudatba.

Fallenbüchlné Ambrus Gizella